

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-58>

УДК 316.33

Клочко О.О., Знобей О.В.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

УКРАЇНЬСЬКА БЛАГОДІЙНІСТЬ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті обґрунтовано місце і становлення благодійності у сучасних соціокультурних умовах. Проаналізовано сутність поняття «милосердя» як особливий особистісної морально-психологічної основи емпіричного досвіду благодійництва особистості. Практичною сферою реалізації основних положень милосердя та благодійництва щодо задоволення соціально значущих цілей є створення та організація діяльності у соціокультурному просторі суспільства благодійних організацій. У дослідженні доводиться, що благодійність також є суспільно-політичним і культурно-історичним обов'язком для соціальних, у тому числі політичних, інтелектуальних, моральних еліт українського суспільства. Здійснено аналіз досвіду упровадження благодійництва дружин українських президентів у контексті професійної діяльності благодійних фондів, де вони були засновницями.

Ключові слова: благодійність, благодійні організації та фонди, соціокультурні умови, громада, милосердя, дружини президентів України.

Klochko Oleksiy, Znobey Oleksiy

Sumy Makarenko State Pedagogical University

A UKRAINIAN PHILANTHROPY IN MODERN SOCIO-CULTURAL CONDITIONS

Summary. The article substantiates the place and the formation of charity in the modern socio-cultural conditions. The essence of the concept of «charity» as a special personal moral and psychological basis of the empirical experience of philanthropy of the individual is analyzed. The practical sphere of the implementation of the main provisions of charity and philanthropy to meet socially significant goals is the creation and organization of activities in the socio-cultural space of a society of philanthropy organizations. The study proves that philanthropy is also a socio-political and cultural-historical duty for the social, including political, intellectual, moral elites of the Ukrainian society. The analysis of the experience of introducing charity to the wives of Ukrainian presidents in the context of the professional activity of charitable foundations, where they were founders, was carried out. Lyudmila Kuchma was Honorary President of the National Fund for the Social Protection of Mother and Child «Ukraine to Children». In its activities, the Foundation was guided by general principles, general directions of state policy on social protection of mothers and children. She constantly supported the Paralympic National Team of Ukraine and headed the Board of Trustees «of the Hope and Good» Foundation. Kateryna Yushchenko headed the supervisory board «of the Ukraine 3000» International Charitable Foundation. The main efforts of the foundation are aimed at implementing programs and projects in the fields of history and culture, mother and child health care, assistance to disabled children and seriously ill children, popularizing the traditions of philanthropy, charity and social responsibility of business in Ukraine. Lyudmila Yanukovych served as the chairman of the charitable foundation «From Heart to Heart». Maryna Poroshenko was the chairman of the Ukrainian Cultural Foundation, headed the council of the Petro Poroshenko charity foundation, whose activities are characterized by the multifactorial nature of charitable assistance. The fund works in the areas of educational policy, innovation, information education, social protection, strengthening the country's defense and the like. An important contribution of Maryna Poroshenko to the development and dissemination of the concept of inclusive education in the educational system and the system of social protection of childhood.

Keywords: philanthropy, philanthropy organizations and foundations, socio-cultural conditions, community, charity, wives of the presidents of Ukraine.

Постановка проблеми. Показником нефективності соціального захисту і підвищення якості процесу надання соціальних послуг вразливим групам населення, а також розвитку високої культури суспільства є благодійна діяльність. На сьогодні, благодійність представлена багатством свого національного культурно-історичного досвіду (благодійна діяльність як християнський обов'язок князів доби Давньої Русі, церкви, як суспільно-моральне зобов'язання меценатів та благодійних товариств ХІХ ст. тощо), православними традиціями допомоги нужденним (християнські заповіді і заповіді Блаженства тощо), а також багатогранністю її сучасних організаційних форм

і методів, високою продуктивністю діяльності благодійних фондів та організацій.

Сучасна українська благодійність як соціокультурне явище виступає у формі комплексу загальнокультурних та моральних категорій соціального знання. Як форма соціального прояву, благодійність є вираженням гуманістичної спрямованості громади на створення сприятливих умов життєдіяльності стосовно особистості людини [2; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблема багатоаспектності благодійництва досліджувалася багатьма науковцями-філософами, мислителями (Б. Манделівль, П. Лафарг, Дж. Мілль, В. Франклін та ін.). Водночас

аналітика феномену, методологічних основ, а також особливостей, етапів розвитку, форм благодійності були досліджені Т. Василевською, А. Єрмоленком, В. Малаховим, Ф. Ступаком та ін.

У сфері соціальної роботи і допомоги, а також соціального захисту пільгових категорій населення, явище благодійності розглядається, здебільшого, як історична й духовно-моральна основа розвитку практики соціальної роботи (Г. Бернлер, І. Мигович, Т. Семигіна та ін.).

Однак відмітимо, що зазначена проблематика є, на сьогодні, актуальною, що спонукає до подальшого її ґрунтовного дослідження, а особливо, з точки зору місця та призначення благодійності у соціокультурному просторі громади.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науково-теоретичне обґрунтування становлення благодійності у сучасних соціокультурних умовах громади на прикладі аналізу благодійної діяльності дружин президентів України.

Мета статті полягатиме в аналізі стану української благодійності в умовах соціально-економічних змін і соціокультурної трансформації українського суспільства на прикладі досвіду діяльності благодійних організацій та фондів дружин українських президентів.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що благодійність як соціокультурне явище розглядається як складова частина високорозвинутої громади, оскільки вона виконує функції, що є необхідними для заощадження структурної цілісності такої соціальної спільності. За допомогою благодійної діяльності реалізуються основні соціальні функції збереження, поновлення й розвитку громади.

Універсальність благодійності як соціокультурного явища визначається властивими їй аспектами суспільного життя, які існують незалежно від конкретно-історичних умов соціуму. У громаді благодійність виступає у формі морально-ціннісної соціальної норми міжособистісних відносин, яка визначає просоціальний характер. У межах соціального простору громади благодійна діяльність виступає як активність певної її частини з метою соціально-справедливого розв'язання актуальних суспільних проблем на ціннісних принципах гуманізму, добровільної безкорисливої допомоги і певної соціальної відповідальності перед вразливими категоріями населення [2; 4].

Зазначимо, що особливого значення у контексті дослідження сучасної благодійності у соціокультурних умовах саме українського суспільства є виокремлення й аналіз культурних та ментальних характеристик поняття «милосердя». Тому милосердя (співчуття) трактуватиметься як особлива особистісна морально-психологічна основа емпіричного досвіду благодійництва особистості.

У загальнонауковому розумінні милосердя тлумачиться як діяльне (активне) співчуття і конкретно виражена доброта стосовно нужденних, знедолених; це готовність допомогти кому-небудь або пробачити кого-небудь зі співчуття, гуманізму. У той же час термін «милосердя» уживається для означення або опису м'якості, поблажливості або співчуття виявленого однією

особою по відношенню до іншої. Це – одна з основоположних чеснот лицарства і християнської етики, милосердя також відноситься до концепції справедливості та моральності в поведінці між людьми. Отже, стверджуємо, що саме милосердя є однією із форм психологічної готовності особистості здійснювати благодійну діяльність.

Милосердя є однією із найдавніших моральних і духовних традицій. Допомогати людям похилого віку, хворим, інвалідам, дітям, особам, які опинилися у складній життєвій обставині й не можуть самостійно її подолати – це невідемна частина моральної культури, суспільних традицій усіх цивілізацій. Милосердя існувало до становлення національних і світових релігій, а з виникненням останніх ввійшло органічною частиною до морально-етичної системи усіх релігій. У всіх світових релігіях милосердя є однією із дарованих Богом чеснот, яка сприяє подоланню гріховності і відкриває шлях до особистого спасіння.

Так, як етичне поняття милосердя відноситься до П'ятикнижжя, в якому давньоєврейське слово «hesed», (тобто «любляча доброта») виражало принцип відношення Бога до людей, а також те, що він чекав від людей по відношенню один до одного: довіру та вірність. У добіблейській літературі відповідно слову «hesed» існувало слово «eleos», що означало почуття, що виникає під незаслужених страждань.

У Аристотеля милосердя – це почуття, протилежність гніву: співчуття, жалість, співпереживання. Разом з тим аристотелівське визначення дружби (точніше – дружньої любові – «philein») частково перетинаються за значенням із християнським розумінням милосердя як «caritas», що означає благодійність.

У грецькому тексті Нового Завіту милосердя передається головним чином терміном «agape», одним із чотирьох грецьких слів, що означають любов; у християнстві «agape» набуває специфічного вузького значення милосердної любові.

Особливе місце любові до ближнього підкреслювалося у давньоіндійській культурі. У багатьох текстах милосердя і співчуття виокремлюються серед людських мотивів і протиставляються потягу, вигоді, славі тощо. Однак, при дослідженні благих діянь індійських святих, можемо констатувати той факт, що їхні моральні звичаї були підмічені та збережені у пам'яті головним чином як аскета, як засіб на шляху до блаженства.

В Індії, співчуття відоме як каруна. Каруна (санскр. karuna – «співчуття», «жалість») – давньоіндійське філософсько-етичне поняття, що стверджує співчуття до людей і інших живих істот; розтлумачується як бажання позбавити інших людей від нещастя і страждань, як бажання принести їм благополуччя і радість.

У християнській етиці милосердна любов домінує над усіма іншими принципами і сформульована у вигляді заповіді – заповіді любові.

Як бачимо, суспільно-історичний розвиток вносив корективи у зміст і трактування поняття «милосердя», воно історично змінювалося, як змінювалися масштаби й форми милосердної практики. Однак, незмінним залишається розуміння того, що часом людина має такі труднощі, яким вона не може самостійно протистояти і не завжди в потрібний час надходить допомога з боку дер-

жави. Тому, необхідним стає милосердне сприяння з боку тих, хто у змозі (матеріально і духовно) добровільно надати підтримку [3; 6].

Практичною сферою реалізації основних положень милосердя та благодійництва щодо задоволення соціальних значущих цілей є створення та організація діяльності у соціокультурному просторі суспільства благодійних організацій. Відповідно чинному законодавству (Законів України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI [7], «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV [8]) благодійні організації створюються як благодійні товариства, установи чи фонди.

Діяльність благодійних організацій спрямована на задоволення соціальних, медичних і культурно-освітніх потреб особи. Благодійні організації, у першу чергу, спрямовують свої зусилля на соціальну підтримку, соціальну допомогу, соціальний захист людей, які перебувають у складних життєвих обставинах (бідність, безпритульність, сирітство, ВІЛ/СНІД, малозабезпеченість тощо). З іншого боку, підтримують і стимулюють розвиток загальнонаціональної культури, національних звичаїв і традицій, мистецтва, здійснюючи так звану меценатську діяльність. У зазначеному аспекті меценатство розглядається як благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється в установленому Законом порядку [7].

Благодійність також є суспільно-політичним і культурно-історичним обов'язком для соціальних, у тому числі політичних, інтелектуальних, моральних еліт українського суспільства. Підтвердженням такої тези може слугувати компаративний аналіз із відкритих джерел досвіду упровадження благодійництва дружин українських президентів (за період каденцій останніх) у контексті професійної діяльності благодійних фондів, де вони були засновницями.

Зазначимо, що у сучасному світі дружини президентів можуть бути впливовими й активними політичними гравцями та сірими кардиналами, а можуть скромно й гідно виконувати роль першої леді, займаючись благодійністю. За часів незалежності Україні було п'ять президентів (включаючи й утікача В. Януковича), дружини яких займалися благодійністю.

Дружина першого президента України Леоніда Кравчука – Антоніна Кравчук працювала викладачем економіки у Київському національному університеті імені Т. Шевченка та Державній академії ЖКГ; виступила як одна із засновників журналів «Персонал» та «Персонал Плюс» [1].

Перша леді другого президента України Леоніда Кучми – Людмила Кучма. Значним є внесок Людмили Кучми у розвиток вітчизняної системи благодійництва. Вона була почесним президентом Національного фонду соціального захисту матері та дитини «Україна – дітям». У свою чергу фонд у своїй діяльності керувався загальними засадами, визначених напрямками державного політики щодо соціального захисту матерів і дітей. Людмила Кучма опікувалася реалізацією довгострокових соціальних програм «Здоров'я ді-

тей», «Шляхами добра», «Обдаровані діти». Сферою благодійної діяльності фонду «Україна – дітям» та дружини другого президента була також реалізація інших соціальних проектів («Дитяче харчування», «Слухові апарати», «Оздоровлення дітей-сиріт, дітей з малозабезпечених багатодітних сімей», «Раннє виявлення та лікування захворювань щитовидної залози у дітей», «матеріальна допомога дітям-сиротам, інвалідам та дітям з малозабезпечених багатодітних сімей, а також дитячим інтернат ним закладам»).

Також Людмила Кучма постійно підтримувала паралімпійську збірну країни та очолювала опікунську раду благодійного фонду «Надія і добро». Ще вона була спеціальним послом ЮНЕСКО в справах допомоги молодим талантам. Принагідно слід відзначити, що за свою активну благодійну діяльність дружина президента Кучми отримала безліч медалей, нагород і почесних звань, зокрема Орден княгині Ольги [1].

Натомість дружина Віктора Ющенка – Катерина Ющенко (Чумаченко) очолювала спостережну раду міжнародного благодійного фонду «Україна 3000».

Зазначимо, що соціокультурну сферу українського суспільства збагачує діяльність Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000». За результатами якісного аналізу практичного досвіду фонду можна дійти висновку, що діяльність фонду охоплює усі сфери соціального життя України. Основні зусилля фонду спрямовані на реалізацію програм і проектів у сферах історії та культури, охорони здоров'я матері і дитини, допомоги дітям-інвалідам та важкохворим дітям, освіти і виховання, відродження і популяризації традицій меценатства, благодійності та соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Програмами і проектами фонду є:

1) історико-культурологічний напрям об'єднує програми, спрямовані на розвиток музейної справи, охорону пам'яток, підтримку історичних, археологічних, культурологічних досліджень та мистецьких акцій, поширення правдивих знань про минуле народу України, упровадження міжнародних стандартів роботи у сфері культури (програми підтримки музейних працівників; «Розвиток музейної справи»; «Уроки історії»; підтримка книговидавництва та бібліотечної справи);

2) медичний напрям («Україна сьогодні») реалізовує програми та проекти, спрямовані на вирішення питань охорони материнства та дитинства, надання допомоги дітям з особливими потребами. Особлива увага приділяється створенню сучасної дитячої лікарні, де рівень лікування відповідатиме світовим стандартам (програми «Від лікарні до лікарні»; «Дитяча лікарня майбутнього»; «Радість дитинства – вільні рухи»);

3) соціальний напрям, спрямований на вивчення іноземного досвіду у соціальній сфері; надання матеріально-технічної та методичної підтримки регіональним закладам, установам та яскравим особистостям; розвиток благодійності в Україні (програми «Україна у світі»; «Україна: крок за кроком»; «Благодійна Україна»);

4) освітньо-науковий напрям («Україна завтра») сприяє формуванню в Україні нової сучасної моделі освіти і виховання шляхом організації та проведення широкого суспільного діалогу; по-

шуку талановитих молодих людей для залучення їх до громадської діяльності та активізації в Україні соціального молодіжного руху (Всеукраїнський молодіжний конкурс «Новітній інтелект України»; Всеукраїнський благодійний проєкт «Добро починається з тебе») [5]. Окрім цього фонд надавав активну підтримку Національному музею «Меморіал пам'яті жертв Голодоморів в Україні».

Однак українцям американська дружина третього президента України запам'яталася як ініціатор проєкту «Дитяча лікарня майбутнього», що передбачав будівництво великого лікувального комплексу для онко- та тяжкохворих дітей. Оскільки «Охматдит» не вмщав дітей зі всієї України, було вирішено збудувати нову лікарню на околиці Києва, оснащену найсучаснішим обладнанням [1].

Дружина бувшого президента-втікача Януковича – Людмила Янукович виконувала обов'язки голови благодійного фонду «Від серця до серця». Зазначимо, що, на сьогодні, головою правління Всеукраїнського благодійного фонду «Серце до серця» є пані Яна Сидор. Якісний аналіз досвіду роботи фонду показав досить активну громадську діяльність з метою розвитку і поширення ідей комплексної благодійності в Україні.

Всеукраїнський фонд «Серце до серця» ефективно провадить роботу щодо:

- розвитку благодійного, у тому числі й волонтерського, руху за принципами європейських стандартів;

- привертання уваги широкої громадськості та повернення довіри громад до благодійності шляхом використання прозорості системи звітності;

- виховання відповідальності та формування моральних цінностей у молоді;

- покращення ситуації із наявністю якісного медичного обладнання у дитячих обласних лікарнях України [1].

Зазначимо, що ставши першою леді, Марина Порошенко (дружина президента Петра Порошенка), досить нестандартно підійшла до питання благодійності та благодірного впливу на своїх співгромадян як публічної особи.

Для початку вона знялася у фотосесії для глянцевого журналу, а також активно підтримувала українських дизайнерів, з'являючись на офіційних заходах в їхніх сукнях і вишиванках. Також вона проводила ранкову зарядку на одному з телеканалів, закликаючи українців вести здоровий спосіб життя.

За призначенням міністра культури Євгена Нищука, стала головою Українського культурного фонду. Однак, на разі, установа набула статусу державної і виконує завдання, що координуються Міністерством культури України. Відповідно до цього, її основними завданнями стали:

- сприяння реалізації державної політики у сферах культури та мистецтва, розвиткові сучасних напрямів культурної і мистецької діяльності, виробленню конкурентоспроможного на

світовому ринку вітчизняного (національного) культурного продукту;

- експертний відбір, фінансування та моніторинг виконання культурних, мистецьких, освітніх проєктів, реалізація яких забезпечується за підтримки Українського культурного фонду;

- стимулювання розроблення інноваційних проєктів;

- підтримка реалізації міжнародних проєктів;

- сприяння збереженню, актуалізації і популяризації національного культурного надбання;

- підтримка мистецьких дебютів, стимулювання творчої праці діячів культури і мистецтва, зокрема молодих митців;

- популяризація української культури та мистецтва, формування позитивного іміджу України у світі;

- підтримка культурних проєктів української діаспори;

- задоволення культурних потреб громадян України, які проживають за кордоном;

- підтримка культурних та інформаційних програм міжнародного співробітництва;

- формування позитивного культурно-історичного, інформаційного, соціокультурного іміджу держави на міжнародній арені, розвиток ініціатив у колі іноземних партнерів [9].

Потім Марина Порошенко очолила раду благодійного фонду Петра Порошенка, діяльність якого характеризується багатовекторністю благодійної допомоги співвітчизникам в сучасних соціокультурних умовах. Наразі фонд працює у сферах освітньої політики та інновацій, інформаційної просвіти, соціального захисту, зміцнення обороноздатності країни тощо.

Окрім цього важливо пригадати внесок Марини Порошенки у розвиток та поширення концепції інклюзивної освіти в освітню систему та систему соціального захисту дитинства. Така система включає не тільки розвиток мережі освітніх установ із класами інклюзивної освіти та процес залучення до них дітей з особливими освітніми потребами. Але, зазначаємо, й початок впровадження нової програми з інклюзивної освіти. Такі інноваційні зрушення сприяють поширенню ідей взаємодопомоги, інтенсивного розвитку, соціальної відкритості громади в умовах трансформаційних змін соціокультурного суспільства в сучасних умовах.

Висновки. Таким чином, стверджуємо, що благодійність у соціокультурних умовах розвитку сучасного українського суспільства є проявом гуманістично-цілеспрямованої уваги до нужденних людей, надання їм ефективної допомоги у збереженні й організації своєї життєдіяльності на самодостатньому соціальному рівні. Як соціокультурний феномен, благодійність у системі суспільних відносин, на основі милосердної допомоги вразливим категоріям населення, передбачає розвиненість альтруїстичної установки і соціальної відповідальності членів громади.

Список літератури:

1. Благодійна діяльність перших леді України [текст] / Слово і діло: аналітичний портал. URL: https://media.slovoidilo.ua/media/infographics/7/63644/63644-1_uk_large.png
2. Клочко О. Благодійність у сучасній соціокультурних умовах. *Zbornik prispevkov z medzinarodney vedeckey konferencie «Stan, problemy a perspektivy pedagogickeho studia a socialney prace» (28-29 oktobra 2016)*. Sladkovičovo : Vysoka škola Danubius, 2016. Pp. 208–211.

3. Ключко О.О. Етика фахівця соціальної сфери у схемах і коментарях : навчальний посібник. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. 92 с.
4. Ключко О.О. Українська благодійність у соціокультурному просторі громади. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 листопада 2017 року, м. Суми)*. Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. С. 190–193.
5. Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000». URL: <http://www.ukraine3000.org.ua/>
6. Мовчан В.С. Етика : навчальний посібник / 3-тє вид., випр. і доп. Київ : «Знання», 2007. 483 с.
7. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV.
9. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/>

References:

1. Blagodiyna diyalnist pershykh ledi Ukrayiny / Slovo i dilo [analytichnyi portal]. Available at: https://media.slovoidilo.ua/media/infographics/7/63644/63644-1_uk_large.png
2. Klochko O.O. (2016). Blagodiyinist u suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh [Philanthropy in modern sociocultural conditions]. *Zbornik prispevkov z medzynarodney vedeckey konferencii «Stan, problemy a perspektivy pedagogickeh studii a socialney prace» (28-29 oktobra 2016)*. Sladkovičovo : Vysoka škola Danubius, pp. 208–211.
3. Klochko O.O. (2018). Etyka fakhivtsya sotsialnoyi sfery u skhemakh i komentaryakh [Ethics of a Social Specialist in charts and comments]. Sumy : FOP Tsyoma S.P. (in Ukrainian)
4. Klochko O.O. (2017). Ukrayins'ka blahodiyinist' u sotsiokul'turnomu prostori hromady [Ukrainian philanthropy in the socio-cultural space of society]. *Sotsial'na pidtrymka sim'yi ta dytyny u sotsiokul'turnomu prostori hromady : materialy II Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (15 lystopada 2017 roku, m. Sumy)*. Sumy : FOP Ts'oma S.P., pp. 190–193.
5. Mizhnarodnyy blahodiyyny fond «Ukrayina 3000». Available at: <http://www.ukraine3000.org.ua/>
6. Movchan V.S. (2007). Etyka [Ethics]. Kyiv : «Knowledge», 483 p. (in Ukrainian)
7. Pro blahodiynu diyal'nist' ta blahodiyni orhanizatsiyi : Zakon Ukrayiny vid 5 lypnya 2012 roku № 5073-VI [The Law of Ukraine «On philanthropy activities and charitable organizations»].
8. Pro derzhavnu reyestratsiyu yurydychnykh osib ta fizychnykh osib – pidpryyemtsiv ta hromads'kykh formuvan' : Zakon Ukrayiny vid 15 travnya 2003 roku № 755-IV [The Law of Ukraine «On the state registration of legal entities and natural persons – entrepreneurs and public formations»].
9. Ukrayins'ky kul'turnyy fond. Available at: <https://ucf.in.ua/>